

Hemlighuset blir rumsrent

Varje år utkommer sååvis med böcker om mat och matlagning, men om slutprodukten – fekalerna, avföringen, skiten – skrivs det sällan. Men nu är den här, boken Dass.

Om skitens kontext, den miljö och det sammanhang där vi lättar oss, har på årens och hjältarnas språk tidigare endast funnits en liten bok av Gunnar Täländ *Stång i väg* och *hemlighuset* (senaste upplagan 1994). Väl då att Göran Bergholm och Ulf Kjellin, som till vardags arbetar med grafisk formgivning och information, har tagit sitt ansvar och sammansällt en generöst illustrerad bok om dassets historia från romarnas vattenklosetter till rymdförarnas tekniskt avancerade lösningar på tarmtömningsbehov.

Alla gör vi det, alla går vi dit, men sällan diskuteras öppet skitandets olika aspekter. Å andra sidan lär vi svenskar vara de enda som, om vi reser oss från matbordet, finner anledning att meddela övriga bordsgäster, att vi bara ska gå på toa. I övrigt är toaletten och förehavandena där skambelagda. Tabu, helt enkelt.

Bergholm och Kjellin ger alla som undrat, men inte vågat fråga, en möjlighet att finna svar på sina frågor. Lättsamt och käserande, men faktsäckat, stillar de undran hos den mest frägnive av läsare.

Många av oss har i minnens arkiv säkert reserverat en särskild plats för barndomens eller sommarsemesterns pittoreska utedas. Förvisso ökar dassets charm med kvadraten på tidsavståndet, och minnet av flugorna och getingarna bleknar bort över vintern, men visst är vi många som hyser en klockarkärlek till utedas. Bergholms mormors utedas vann i teknad form till och med själva Carlo Derkerts gillande, och Kjellin minns med glädje hemmets trygga utedas med "25:e Rotens expedition" i äkta emalj på dörren.

Dass en sen uppfinning

Offentliga avträden är en sen uppfinning, vilket för övrigt även privata dito är, vilket bevisas av att det ännu på 1700-talet i Paris ständigt utfärdades nya förordningar om att det skulle inrättas så i privata hus. Folk tömde sig helt enkelt var för sig.

Men Paris var ju inte världens kulturella centrum för intet: på 1730-talet dök det upp en man med en intressant innovation.

Han medförde en hink eller tunna, en mycket vid mantel och, förhoppningsvis, också någon form av torkduk. Mot en smärre avgift erbjöd han den nödige att på plats förärra sina behov, väl skyld av den stora manteln. Med all sannolikhet tömde hinken eller tunnans på plats omedelbart efter varje kund.

Det var ingen större svårighet att finna denna ambulander toalett i folkmiljöer, eftersom mannen gjorde reklam genom att hela tiden ropa: "Çun sait ce qu'il a à faire!" (envar vet vad man behöver göra).

Eftersom det inte var helt ovanligt att en nödig parisare tog en hästdroska och utträttade sina behov i denna nästa steg i utvecklingen logisk: hästdroskor med inbyggda toaletter och skilda avdelningar för herrar och damer.

Förföriska bilder

Dass är sprängfull av historiska och kulturhistoriska fakta av det här slaget, men också de fysiologicala, sociala, litterära, folkloristiska, miljömässiga och etnologiska aspekterna av ämnet diskuteras. Eftersom den är flödan- de rikt illustrerad med vackra och förföriska färgbilder av olika slag, blir den även till en upptäcktsresa i dassets arkitektur.

I dag skickar missnöjda medborgare sina fekalier till politiker och beslutsfattare. I Sovjetunionen inrättade man gärna pissoarer och skithus i kyrkor man konfiskerat. Men det fanns en tid när kiss och bajs hade medicinsk användning. Att urin från en frisk människa är helt ren, och utmärkt att badna

"Alla gör vi det, alla går vi dit, men sällan diskuteras öppet skitandets olika aspekter"

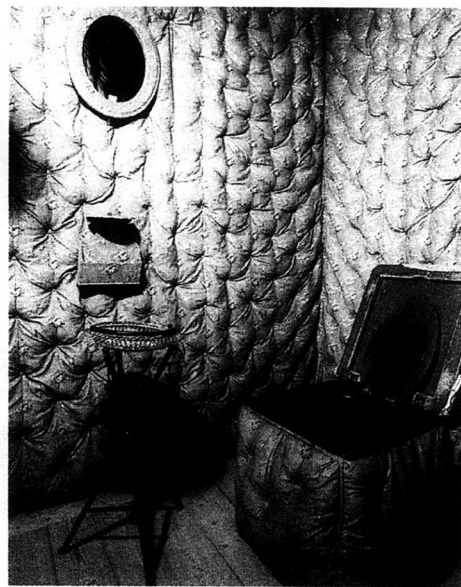
Toaletthistoria

Dass. En undersökning av det hemliga rummet

Göran Bergholm och Ulf Kjellin Fischer & Co, 2001

Det kan vara skitlind på dass och dass. Till höger syns ett avträde som inordningstillädes på Snesslinge Gärd när Oscar II skulpslägga visat.

nariga och särga händer med, det har folk vetat i alla tider.

Ivar Lo berättar till exempel om hur han som barn bad sin morfar kissa på ett elakst sår han fått, och själv har undertecknat kissat på sina av vinterkylan nariga barnhänder.

Men också skiten har – mindre välbekant, kanske – haft medicinsk användning.

År 1709 utkom i svensk översättning en bok av Elias Beynon *Den hemhertige samariten*. Översättaren var ingen mindre än landets främste medicinare, professor Lars Roberg i Uppsala, känd som Carl von Linnés lärare. I detta oömbärliga verk rekommenderades mot hälsfluss att man i tre dagar i rad åt av en ung, frisk gosses avföring, och mot håll i bröstet föreslogs att man drack saften av färsk, pressad hästskit.

Men den kanske snusigaste boken i världslitteraturen är nog Kristian Franz Paulinis *Heilsame Dreck-Apotheke*, som kom ut 1696. Den blev snabbt populär både bland läkare och vanligt folk i hela Europa, och utkom i nya upplagor ännu så sent som 1847. Bland alla märkliga recept verkar detta vara bland de mer bisarra: en man lyckades stoppa en svår diarré genom att under en tid kaka stekt kräkspillning!

Toalettpappret av stor vikt

Intresset för fekalernas eventuellt läkande egenskaper har väl i vår tid nått en bottennotering. Vi har emellertid blivit renligare av oss, och nöjer oss inte längre med att slarvigt rafa med löv eller rövskrapa där bak, när vi har tömt oss. Vi gör allt för att det inte ska osa skit om skithuset, och vi ställer stora krav på pappret vi torkar oss med.

I en brittisk regeringsrapport mylligen konstaterades att briter betalar dubbel så mycket som fransmän och tyskar för sitt toalett-papper. Britterna är således mer nogräknade än många andra när det kommer till pappret som rengör stjärten. Den typiska brittiska toarullen är 2 millimeter bredare, 14 millimeter längre och 4 gram tyngre per kvadratmeter än den kontinentalta.

"Man skall inte underskatta betydelsen av ett bra toalettpapper för en nations välbefinnande", konstaterar en företrädare

för den brittiska toalettappersindustrin. En god tarmtömning kan sätta fart på de litterära anlagen hos vem som helst, vilket detta lilla urval toaletter visar:

"Hac ego cacavi" (här satt jag och sket – från Pompeji; ordet "kacka" leder sitt ursprung raka vägen från latin).

"Hur man sliter och hur man drar sista droppen byxan tar."

"Stor-Stina satt på gårdsgårn och sket; Två gubbar kom och titta.

Stor-Stina vart förbannad och skrek: Kom får ni se på fittal!"

Det är inte utan att man ibland oroas av Arne Ankas filosofiska fundering: "Det är när man känner doften av ens egen avföring, som man börjar undra vem man egentligen är."

Bergholm och Kjellin slutar boken med goda råd om hur man bygger sitt eget utedas. Arne Ankas oroande fråga kanske blir lite mindre påträngande om en lätt sommarbris drar genom flögarna i det egna utedassträvsiggår och skingar innanmätets abstrusa dofter.

KAJ SVENSSON

ort
evic

tiskt på
n skickar
r frikort"

n hänsd.
ning, att sparka på
an väl börjat
i karlen kom-
år.
h för sig folk-
n slunkit ur den
are som vi, och i
stys av sådana

gen skurkast
sen ogillar. Det
nman det blev en
arklangning och
lärnderna, då var

erna sa till Väst-
xen mot Gustav

in har säkert
tiska konkur-
. Men de senast-
tiskt skjuta av
lats som "kri-
låg inna kraft i
i skulle Skopje
men ändå rui-

pnade provoka-
är inte alldeles
ulle vara frit-
de begriper det
er som Blair
var fel att bom-
lade rätt att vär-
: fortsätta att

itt en etnisk
ng. Det kan bli
lle prata om.

iktatorer.
i Stalins. De
on på den tid-
rainas bönder
med ovatio-
ft lyckan att
ien är en fler-
ndet.

it etnisk rens-
lic är en vida
iven i dagens
isk grund, men
ort.
s ligger väl
den de har ock-

rade Tony Blair
läggs upp, att fat-
a. Han har bör-

honom alligger
människans
t att uttrycka att
att konsultera

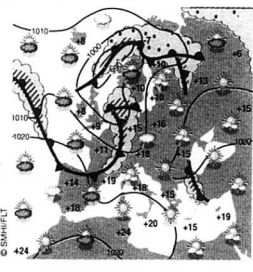
a Milosevic

KNUT CARLOVIST

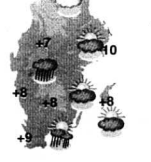
Sverige i dag

Längst i norr mulet och snöfall. I södra Norrland och utmed ostkusten mestadels vackert väder. I Sydväst rör sig ett molnmöjda in från Sydväst.

Europa i dag

Torsdag

Fredag

Lördag

TV i kväll

- SVT1**
18.00-19.00 Bollopp
18.00 Sagoboken
18.10 Senestart: Teddy oc
Öskar
18.15 Senestart: Sagor fr
Zoo
18.30 Det hemlighetsfulla
huset
18.00 Skapen
19.30 Rapport
20.00 Gröna rum
20.30 Mitt i naturen
21.00 Prat i kvadrat
21.30 Film: Familjen Perez
Komed från 1995.
23.20 Nyheter från SVT24
23.30 Kulturyheterna (R)
23.40 Fru Mananne (R)
0.40-2.40 Nyheter från SV
- SVT2**
18.00 Aktuellt
18.15 Go'kväll
18.00 Kulturyheterna
19.10 Regionala nyheter
19.30 Vera
20.00 Uppdrag Granskning
21.00 Aktuellt
21.30 Årskonomi
21.40 Regionala nyheter
21.50 Sportnytt
22.05 Aktuellt
22.10 Kamera: Tois bar, Pa
taya